

Het fenomeen Marcel Raymaekers T & B

Zowat vijftien jaar geleden plaatste de Belgische groep ROTOR het onderwerp van de circulaire economie van bouwmaterialen op de agenda. Het recupereren van gesloopte bouwfragmenten om die te hergebruiken is en blijft een actueel thema. Met hun concept werd ROTOR gastcurator in het Belgisch paviljoen voor de Biënnale Architectuur in Venetië 2010. Nadien ontdekten Lionel Devliegher en zijn equipe het werk van Marcel Raymaekers (°1933), een eigenzinnige persoonlijkheid die een halve eeuw geleden in Limburg het idee van hergebruik reeds toepaste. Tot hun verbazing was er nauwelijks iets te vinden in architectuurpublicaties en het risico bestond dat alles zou worden uitgewist en terecht zou komen in de vergeetput van de Belgische architectuur. Daarom werd binnen Universiteit Gent een onderzoeksproject opgestart wat resulteerde in een kleine expositie die eind 2023 te zien was in het VAI Antwerpen. Belangrijker nog is het boek met als titel *Ad Hoc Barok* waarin het fenomeen Raymaekers zeer goed wordt gesitueerd en er eindelijk een inventaris van zijn oeuvre werd gemaakt.

In de tweede helft van de jaren zestig ontstaan zijn eerste creaties. De exploten van Raymaekers werden reeds vroeg opgemerkt door Geert Bekaert en Francis Strauven. In 1971 verscheen het standaardwerk "Bouwen in België 1945-1970" waarin een foto werd opgenomen van woning Kelchermans (1969-1970). In het dak integreerde hij recuperatie cockpit van straaljagers als dakramen en andere materialen. Maar enige duiding betreffende het fenomeen Raymaeckers werd niet gemaakt, enkel dat met het individueel bouwen in België veel mogelijk is, zelfs met een "surrealistisch" karakter. De individuele vrijheid binnen de Belgische privé villabouw is primordiaal.

Beter bewaren dan slopen

In Sint Lucas Gent kregen wij de laatste twee jaar (73 & 74) les van Alfons Hoppenbrouwers (1930-2001) die een grote impact zou uitoefenen op mijn generatie. Zijn lessen architectuurgeschiedenis na '45 waren prikkelende momenten rond figuren en bewegingen, van CIAM tot Team Ten. Hoppenbrouwers, toen ook actief als praktiserend architect, toonde ons ook een paar werken van Raymaekers.

Op het einde van de jaren '70 bezocht ik het "hoofdkwartier" van Raymaekers' onderneming, de "Queen of the South". Het kwam bij mij over als kitsch en mijn aandacht ging toen naar de gebouwen van de

"Queen of the South" 1972, Bokrijk (Genk).

Op het infopaneel wat men hier kan aantreffen en bekomen. Onderaan "Designer Raymaeckers"

Foto: Marc Dubois, eind jaren, '70

moderne beweging zoals het PTT/ RTT gebouw in Oostende, de stad waar ik geboren ben. Opgroeiend in Middelkerke zag ik hoe de sloopwoede op de zeedijk jaarlijks vele slachtoffer maakte, de rijwoningen met zicht op zee moesten plaats maken voor appartementsgebouwen. Mijn activisme was toen op gericht om een aantal mooi voorbeelden te redden, wat ook is gelukt samen met de toen jonge ambtenaar binnen de Vlaamse administratie Miek Goossens. Het grootste gebouw op de zeedijk van Middelkerke was Villa Cogels, maar redding werd maar een half succes. De schitterende gevel in blauwe hardsteen werd behouden, de rest moest wijken voor nieuwbouw.

Villa Doris ontworpen door Albert Dumont (1853-1920) werd volledig bewaard. Dumont is de architect die ook het eerste houten kursaalgebouw van Middelkerke ontwierp. Vandaag is dit voorbeeld van een typische vakantiewoning op de zeedijk het ENIGE bewaarde gebouw op de gehele zeedijk. Ook voor de schitterende Villa Maritza in Oostende was het slopingsgevaar reëel en zijn werd na veel oppositie, toch op de monumentenlijst geplaatst. Anders waren de bouwfragmenten

Middelkerke Zeedijk Rechts woning Doris, foto Marc Dubois, opname eind van de jaren '90

vermoedelijk in Limburg terecht gekomen of bij een paar bedrijven in het Kortrijkse die er ook een zeer mercantiele business uitbouwden met slopingsmateriaal. Voor mijn inzet voor het erfgoed aan zee kreeg ik van de toenmalige minister Rita De Backer een aanstelling als lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, afdeling Provincie West-Vlaanderen. Uit dit verhaal valt goed te begrijpen dat mijn interesse voor Raymaekers eerder beperkt is gebleven. Mijn inzet om de interessantste voorbeelden van het patrimonium te redden van slooping werd nog versterkt toen ik vaststelde dat woning Canneel, een meesterwerk van Louis Herman De Koninck uit 1931, reeds in 1969 werd gesloopt, het jaar dat ik aan mijn architectuurstudies begon. Daarom zette ik mij in om het meesterwerk van de moderne architectuur in Vlaanderen te behouden voor slooping, woning De Beir in Knokke van Huib Hoste uit 1924. Er was reeds een bouwaanvraag om te slopen en te vervangen door hoogbouw. In 1981 pleitte ik om ook de dubbelwoning van Henry Van de Velde op de zeedijk van Knokke op de momentenlijst te plaatsen voor dat er een slopingsvergunning zou worden aangevraagd.

Het Monumentenjaar 1975

Na de oliecrisis 1974 met de autoloze zondagen lanceerde men in 1975 voor de eerste maal een Monumentenjaar. Na jaren van wild slopen in naam de vooruitgang kreeg ons erfgoed aandacht. Wie deze wending goed begreep was de toenmalige directeur bevoegd voor monumentenbeleid Edgar Goedleven, die ook het tijdschrift M & L lanceerde.

Het waardevolle wat in landelijke gebieden moest wijken voor een ongebreidelde expansiedrang werd zorgvuldig afgebroken en weer opgebouwd in Bokrijk, het openluchtpark waar verschillende typologiën van hoeves werden samengebracht die niets met de bestemming van de bodem te maken hadden. Het werd nog gekker toen een gehele stadwijk van Antwerpen verhuisde naar Bokrijk. Van op de "pagaddertoren" kan men niet meer de Schelde zien maar de bossen en de oude mijnterrils van Limburg.

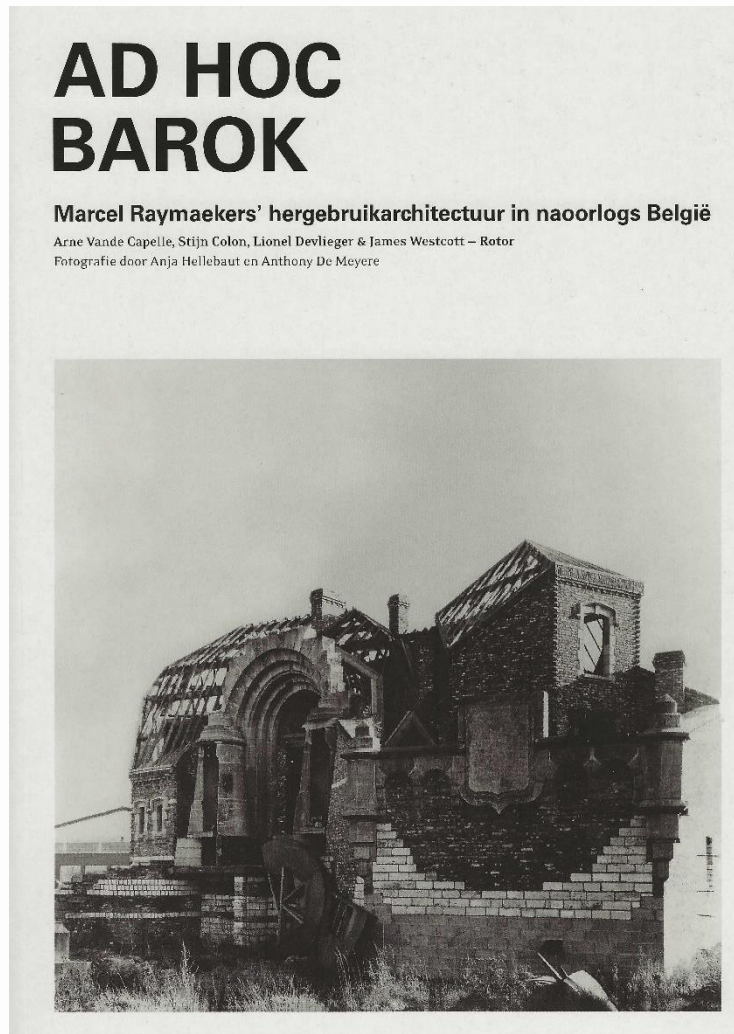

Tussen 1960-1973 verwerft Bokrijk een aantal oude stadswoningen uit Antwerpen. Opbouwfase Deel 1 Deel 2 vooraan was toen nog niet gerealiseerd.

Foto: Marc Dubois, opnamen in de jaren '80.

AD HOC Barok

De titel voor het boek verwijst naar een publicatie van Charles Jencks ADHOCISM uit 1972, "The case for improvisation". De toevoeging van Barok slaat niet op een stijlperiode in de bouwgeschiedenis maar op de huidige betekenis van overdadigheid, van decorum waarin het visuele effect wordt nagestreefd. Voor Raymaekers was het tevens een kritiek op een dogmatisch modernisme dat elke vorm van decor wil verbannen.

Cover boek AD HOC BAROK

Het boek geeft het verhaal van een niet gediplomeerd architect die rond de 120 projecten wist te bouwen. Hij was een café- en restaurantuitbater & handelaar in bouwmaterialen. Allesbehalve orthodox, iemand met een rebels karakter en die bewust tegen de stroom in van het modernisme wilde varen. Zijn werk werd niet opgenomen in architectuurtijdschriften maar in algemene media. De "Queen of the South" kwam in de pers toen Hugo Claus er zijn 50ste verjaardag vierde met Reeve en Mulisch als geïnviteerde schrijvers. Goed eten gecombineerd met verkoop van bouwmaterialen bleek jaren een succesformule.

Het boek is gestructureerd rond vier essay's. Het start met "Puin van het Modernisme: Raymaekers bouwblokken". Na de expo 58 in Brussel start een ongekenne economisch groei waarbij het oude massaal werd gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Er wordt ingegaan op het openluchtmuseum in Bokrijk maar ook hoe hij schroot van boten in de beginperiode aanwendde.

"Een museum waar alles te koop is: "Queen of the South" is essay twee. Gelegen langs de grote baan Hasselt-Genk, een boulevard waar van alles te koop is. Een perfecte locatie om gezien te worden met vooraan een portiek met zijdelings leeuwen en met bovenaan een boogplaat van een oude Mississippi-boot, vandaar de naam. Het gebouw werd zijn PR visitekaartje, zijn showroom, maar hij wilde deze plek ook uitbouwen tot culturele trekpleister. Rond het gebouw een gigantisch stock aan gerecupereerde materialen en gehele fragmenten. Vooral oude deurlijsten in natuursteen waren geliefde koopjes. Een kerk in Spa werd in 1966 gesloopt en de zuilen en de spitsbogen werden herbouwd als vrijstaande portico bij een vrijstaande villa.

Hij had een bijzonder businessmodel. Hij werkte niet met een ereloon percentage maar met de winst op de verkoop van bouwmaterialen. Wat binnenkwam voor velen als waardeloos kreeg door hem een exclusieve dimensie. De verhalen van herkomst waren bijzonder en hij kreeg voor sommige het statuut van de redder en een ontwerper met grote verbeelding. Zijn werk wordt samengebracht met de drie-eenheid: Bunker, Burcht en Bordeel. Hij ontwierp een Rendez-vous hotel in Diest met een overweldigend decorum om liefde te bedrijven zoals in de tijd van de Parijse Maison close.

In essay drie "Ad-Hoc-kastelen: Raymaekers' ontwerpstrategieën" wordt ingegaan hoe hij te werk ging. In de jaren '70 met de economische crisis droogde de markt van afbraak geleidelijk op en werden meer en meer bedreigde gebouwen op de monumentenlijst geplaatst. Uiteindelijk ging zijn bedrijf failliet.

Tot slot essay vier "De improviserende bouwmeester" waarin wordt ingegaan hoe zijn composities werden gebouwd, op de samenwerking met architect Jos Witters die de plannen tekende. De epiloog kreeg de titel "Learning from Raymaekers" met een knipoog naar het boek van Venturi "Learning from Las Vegas". In het boek ook een overzicht van geïdentificeerde projecten en voor de foto's van de actuele toestand werd beroep gedaan op Anja Hellebaut en Anthony De Meyere.

De hoofdtitel is perfect gekozen, het bijkomende begrip "hergebruikarchitectuur" is dit minder. Het gaat om hergebruik van gesloopte bouwfragmenten in een andere context.

Dat de groep ROTOR gefascineerd werd door dit oeuvre is begrijpelijk maar de kerk in Spa van Joris Helleputte had ik liever behouden gezien en hergebruikt dan fragmenten te gaan aanwenden op een verkaveling in Limburg. Maar het boek vult zeker een lacune aan in de Belgische architectuur na 1945. En dit is de grote verdienste van dit onderzoeksproject van de Gentse Universiteit en gesteund voor de Vlaamse overheid. Een boek dat in het buitenland verbazing zal oproepen, zeker bij onze noorderburen.

Marc Dubois, januari 2024

AD HOC BAROK

Marcel Raymaekers' hergebruikarchitectuur in naoorlogs België
Arne Vande Capelle, Stijn Colon, Lionel Devlieger & James Westcott -Rotor
Fotografie door Anja Hellebaut en Anthony De Meyere
Uitgever ROTOR, Brussel
www.rotorbd.org
2023
ISBN 978- 94 6477 6638